

OPPIMATERIAALEJA

PUHEENVUOROJA

RAPORTTEJA 174

TUTKIMUKSIA

Suvi Järvenpää

SUOMALAISEN TEOLLISUUDEN ÄKILLISEN RAKENNEMUUTOKSEN SOSIAALISET VAIKUTUKSET

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPPIMATERIAALEJA

PUHEENVUOROJA

RAPORTTEJA 174

TUTKIMUKSIA

Suvi Järvenpää

SUOMALAISEN TEOLLISUUDEN ÄKILLISEN RAKENNEMUUTOKSEN SOSIAALISET VAIKUTUKSET

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Vipuvoimaa
EU:lta
2007–2013

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

TURUN AMMATTIKORKEAKOULUN
RAPORTTEJA 174

Turun ammattikorkeakoulu
Turku 2013

ISBN 978-952-216-432-2 (painettu)
ISSN 1457-7925

Kannen kuva: STX Finland

ISBN 978-952-216-424-7 (PDF)
ISSN 1459-7764 (elektroninen)
Jakelu: <http://julkaisut.turkuamk.fi>

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	4
2	RAKENNEMUUTOS TEOLLISUUDESSA	6
	2.1 Meriteollisuuden äkillinen rakennemuutos	6
	2.2 Kouvola ja paperiteollisuuden äkillinen rakennemuutos	7
	2.3 Teknologiateollisuuden äkillinen rakennemuutos Salossa	8
3	MARITIME HUBS – MERITEOLLISUUDEN RAKENNEMUUTOKSEN HYVÄT KÄYTÄNNÖT EU:SSA	9
4	SOSIAALISET VAIKUTUKSET RAKENNEMUUTOKSESSA	10
	4.1 Kriisitilanteen vaikutus huono-osaistumiseen	10
	4.2 Työläismiehet rakennemuutostilanteessa	12
5	NÄKEMYKSET RAKENNEMUUTOKSEN SOSIAALISISTA VAIKUTUKSISTA	15
	5.1 Suorat vaikutukset ihmisiin	15
	5.2 Vaikutukset yritysten ja julkisten toimijoiden kautta	18
	5.3 Yrittäjyydestä lääke?	18
6	RAKENNEMUUTOSTOIMENPITEET JA NIIDEN VAIKUTUKSET	19
	6.1 Irtisanottuihin kohdistuvat toimenpiteet	21
	6.2 Yritykset mukana yhteistyössä	25
	6.3 Julkisen sektorin toiminta	25
	6.4 Ennakoinnilla ja yhteistyöllä negatiivisia vaikutuksia vastaan	27
7	RAKENNEMUUTOSTOIMIJOIDEN NÄKEMYSTEN YHTENEVÄISYYDET MUUTOKSEN HALLINNASTA	28
8	NYKYTILA JA TULEVAISUUDENNÄKYMÄT	30
9	RAKENNEMUUTOKSEN SEURAUKSET JA TUKITOIMENPITEET	32
	LÄHTEET	35

I JOHDANTO

Perinteinen teollisuus käy läpi globalisaation kiihdyttämää ja talouskriisien syventämää rakennemuutosta. Suuria määriä työllistäneet alat ovat jo jonkin aikaa kamppailleet tuotannon loppumista vastaan ja osittain myös hyväksyneet muutokset. Näitä rakennemuutoksia on nähty viime aikoina etenkin teknologiateollisuudessa. Suomessa meri- ja paperiteollisuus perinteisempinä aloina ovat olleet aallokossa jo pidempään, ja toiminta on vähentynyt radikaalisti viimeisen vuosikymmenen aikana.

Äkilliset rakennemuutokset ovat jatkuvasti esillä, ja muutosten vaikutukset ihmisiin voivat olla pahimmillaan murskaavia. Valtio ja kunnat pyrkivät tukitoimin minimoimaan negatiivisia vaikutuksia niin ennakkoon kuin jälkikäteenkin. Äkillisen rakennemuutoksen alueita on Suomessa nimetty Valtioneuvoston toimesta vuodesta 2007 lähtien. Kirjoitushetkellä tammikuussa 2013 alueita on yhteensä 13 ja lisäksi meriteollisuus nimettiin äkillisen rakennemuutoksen toimialaksi vuonna 2010.

Rakennemuutostilanteiden sosiaalisista vaikutuksista nousee eritoten esille syntyvä joukkotyöttömyys ja yksilöiden ahdinko. Teollisuus on työllistänyt massoittain ihmisiä, jotka nyt joutuvat suurin joukoin työttömäksi. Koko teollisuudenala joutuu kriisiin ja muutospaineiden alle, ja ihmiset, joihin muutostoimet kohdistuvat, joutuvat läpikäymään henkilökohtaisessa elämässään kriisin. Jotkut ovat tehneet yritykselle tai alalle elämäntyön, joiltakin kaatuu oma yritys ja jotkut jatkavat pätkätöiden tekemistä. Toiset pääsevät jaloilleen helpommin kuin toiset. Minkälaisia ja kuinka laajoja vaikutuksia rakennemuutosten kolhimiin ihmisiin kohdistuu? Millaisia toimenpiteitä näiden ihmisten auttamiseksi tehdään? Entä miten toimenpiteissä on onnistuttu?

Tutkimuksessa keskitytään erityisesti rakennemuutoksen parissa työskentelevien ammattilaisten näkemyksiin rakennemuutoksen hallinnasta ja sosiaalisen kestävyuden edistämisestä. Rakennemuutoksella on sosiaalisia vaikutuksia lähinnä (ainakin hetkellisesti) syntyneen työttömyyden, työn epävarmuuden ja niiden sivuvaikutusten kautta.

Tutkimus tarkastelee meriteollisuuden, teknologiateollisuuden ja paperiteollisuuden rakennemuutoksen sosiaalisia vaikutuksia ja niihin liittyviä toimenpiteitä. Aineisto on kerätty vuonna 2012 haastattelemalla asiantuntijoita kohdealueilta ja aloilta. Tämä julkaisu on tiivistelmä tutkimuksesta ”Teollisuuden rakennemuutoksen sosiaaliset vaikutukset ja toimenpiteet – rakennemuutostoimijoiden näkemykset ja kokemukset”¹. Tutkimuksen tilaaja on MariTime Hubs – Meriteollisuuden rakennemuutoksen hyvät käytännöt EU:ssa hanke.

1. Koko tutkimus on luettavissa AURA-kokoelmatietokannasta (<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201302222502>).

2 RAKENNEMUUTOS TEOLLISUUDESSA

Rakennemuutoksella voidaan tarkoittaa väestön rakenteen, kuntarakenteen tai toimialan sisäisen rakenteen muutosta. Tässä tutkimuksessa termillä tarkoitetaan elinkeinorakenteen muutosta, erityisesti käsitellään äkillistä rakennemuutosta meriteollisuuden toimialalla ja äkillisen rakennemuutoksen kokeneilla alueilla. Siirtyminen teollisuusyhteiskunnasta tietoyhteiskuntaan edellyttää suuria muutoksia, joilla on vaikutuksia muuttuvan toimialan ulkopuolellekin, yhteiskuntaan ja ihmisiin. Kehittyvässä yhteiskunnassa rakennemuutos on jatkuva ja välttämätön prosessi.

Rakennemuutos nähdään usein negatiivisessa valossa, sillä elinkeinorakenteen muuttuminen tarkoittaa väistämättä (ainakin hetkellistä) yritysten katoamista alueelta ja lisääntyvää työttömyyttä. Kuitenkin rakennemuutos on olennainen osa alueen kasvua ja kehittymistä ja tarjoaa myös mahdollisuuksia. Alueen kehittyminen muutoksessa vaatii kuitenkin onnistuneita rakennemuutostoinenpiteitä, ja onnistuminen on vaativinta alueilla, joilla on yksipuolinen elinkeinorakenne ja jotka ovat riippuvaisia yksittäisistä suurista yrityksistä. (Hytönen ym. 2011, 1.) Reagointi on usein ollut riittämättömästi hallinnoitua tai se on tapahtunut liian myöhään (Mäkitalo & Paasivirta 2011, 72).

2.1 MERITEOLLISUUDEN ÄKILLINEN RAKENNEMUUTOS

Meriteollisuus rakentuu monialaisista yrityksistä, osaamisesta ja palveluista. Se on korkean teknologian ala, johon kuuluvat niin telakat, meriteknisen alan kokonaistoimittajat, laivasuunnittelutoimistot, järjestelmä-, laite- ja materiaaltoimittajat kuin myös offshore-teollisuus. Meriklusteriin kuuluvat meriteollisuuden lisäksi myös satamapalvelut ja merenkulku. Meriklusterin työllistämästä noin 43 500 henkilöstä meriteollisuudessa työskentelee yli 21 000 henkilöä. (Meriteollisuus ry 2012.)

Meriteollisuus koki Suomessa huippunsa vuonna 2008. Tällöin meriteollisuudessa oli noin 900 alihankintayritystä ja ne sekä telakat työllistivät yli 20 000 henkeä. Tilauskannat romahtivat seuraavana vuonna, ja vuonna 2010 meriteollisuus nimettiin Valtioneuvoston toimesta ensimmäiseksi äkillisen rakennemuutoksen toimialaksi. (Mäkitalo & Paasivirta 2011, 84.) Telakoilta on arvioitu irtisanotun noin 1 000 henkeä, mutta vaikutusta alihankkijoiden työllisyystilanteeseen on vaikeaa arvioida. (Hytönen ym. 2011, 5.) Äkillistä rakennemuutosta ei rajattu maantieteellisesti esimerkiksi Turun seudulle, koska rakennemuutos koskee myös esimerkiksi Rauman meriteollisuuden alihankkijoita. Tukitoimet kohdistuvat toimialaan, jolloin rahoitus suunnataan rakennemuutoksesta johtuviin ongelmiin sekä työpaikkojen luomiseen. Alihankintaverkostojen liiketoimintamahdollisuuksia pyritään monipuolistamaan ja yritysten kilpailukykyä parantamaan. (Mäkitalo & Paasivirta 2011, 84.)

2.2 KOUVOLA JA PAPERITEOLLISUUDEN ÄKILLINEN RAKENNEMUUTOS

Kouvolassa lähti liikkeelle paperiteollisuuden rakennemuutos keväällä 2006, kun Voikkaan paperitehdas suljettiin. Työttömäksi joutui 678 henkeä. Pahimmissa kauhukuvissa pelättiin työttömiä olevan vielä vuodenkin kuluttua valtaosa tästä määrästä. Uutinen tehtaan lopettamisesta tuli yllätyksenä, mikä olisi voinut lamaannuttaa ihmiset. Kuitenkin keväällä 2007 työttömänä oli enää vähän yli 150 entistä paperitehtaan työntekijää. Loput olivat työllistyneet, päässeet koulutukseen tai siirtyneet eläkkeelle. (Vesikansa 2007, 36.) Syinä tehtaan sulkemiselle oli tuotannon siirtyminen yhä enemmän Aasiaan ja Latinalaiseen Amerikkaan, mihin taas vaikutti paperin kysynnän kasvu Kiinassa ja muualla Aasiassa. Voikkaan tehdas oli UPM-Kymmene Oyj:n arvion mukaan kannattamattomin tehdas Suomessa. (Vesikansa 2007, 37.)

Myllykosken paperitehdas alueella lakkautettiin vuonna 2011, jolloin tehtaalta jäi työttömäksi 375 ihmistä. UPM oli ostanut tehtaan Myllykosken perheyrittäjältä, jolla oli ollut yt-neuvottelut käynnissä jo ennen UPM:lle myyntiä. (Koistinen 2011; Kouvolan kaupungin kehityspäällikkö 13.12.2012.). Kouvolan seutu oli jo tällöin nimetty äkillisen rakennemuutoksen alueeksi. Suoraa työllistettyjen lisäksi tehdas työllisti välillisesti toistatuhatta ihmistä, ja kaupungin verotulojen uskottiin tämän myötä vähenevän seitsemän miljoonaa euroa (STT 2011).

Koko maan työttömyysaste on noin 7,6 %, ja sen arvioidaan nousevan vuonna 2013 noin 8 %:iin. Kouvolan seudulla työttömyysaste on noin 10 %. Myös väkiluku on laskenut Kouvolan seudulla, mikä vaikuttaa rakennemuutoksen lisäksi keskiarvoa heikompaan verotulojen ja valtionosuuksien kehitykseen. (Kouvolan kaupungin talousarvioesitys 2013.) Seudun asukasluku on vähentynyt vuodesta 1993 vuoteen 2011 keskimäärin 350–400 henkilöä/vuosi. Väestöennusteessa suunnan arvioidaan olevan sama, ja väestömäärän ennustetaan laskevan kolmella prosentilla vuosien 2011–2018 välillä (Kouvolan kaupungin Talousarvio 2011, 2–3.)

2.3. TEKNOLOGIATEOLLISUUDEN ÄKILLINEN RAKENNEMUUTOS SALOSSA

Salon seutukunta on ollut äkillisen rakennemuutoksen alue (ärm-alue) vuodesta 2009 lähtien, ja jatkoaikaa myönnettiin vuonna 2011 vuoden 2013 loppuun saakka. Salon seudun vaikeudet johtuvat lähinnä teknologiateollisuuden globaalista rakennemuutoksesta. Nokian tehdas Salossa ajettiin kokonaan alas vuoden 2012 kesäkuussa. Vaikutukset alihankkijoiden yritysverkostoon olivat osittain tuhoisat. Vähentäminen oli aloitettu jo aikaisemmin, ja parin vuoden aikana yritysryhmästä hävisi noin 2 000 työpaikkaa, ja työllisyyslanteen paraneminen on ollut hidasta. Kaiken kaikkiaan rakennemuutos on teknologiateollisuudenkin osalta vaikuttanut useiden eri toimialojen yrityksiin kuten piirilevyjen ja painolevyjen valmistukseen sekä henkilöstövuokraukseen. (Salon Kaupunki 2011.)

Salon seutukunnalla työttömyys oli vuoden 2012 lokakuussa kohonnut 13,9 prosenttiin ja Salon kaupungin työttömyys 14,6 prosenttiin. Myös nuorisotyöttömien ja pitkäaikaistyöttömien määrä on kasvanut vuodesta 2008 reilusti yli sata prosenttia. (ELY 2012). Nokian leikkausten täysi vaikutus ei vielä näy, mutta työttömien määrä on vuoden alusta kohonnut 800:lla (Pohjonen 2012).

3 MARITIME HUBS – MERITEOLLISUUDEN RAKENNEMUUTOKSEN HYVÄT KÄYTÄNNÖT EU:SSA

Tämän tutkimuksen tilaaja on MariTime Hubs – Meriteollisuuden rakennemuutoksen hyvät käytännöt EU:ssa -hanke. Hankkeessa on tavoitteina tunnistaa meriteollisuuden rakennemuutokseen johtaneita tekijöitä, kuvata alueiden kohtaamia haasteita, koota tietoa vaikutusten vähentämiseksi tehdyistä toimenpiteistä ja arvioida niitä. Globaali teollisuuden rakennemuutos koskettaa samankaltaisesti myös useita muita Euroopan unionin maita, ja hanke toteutetaan kansainvälisellä mittakaavalla. Hankkeessa on mukana organisaatioita ja yrityksiä useista eri maista niin kumppaneina kuin tutkimuksen kohteenakin. Hankkeessa pyritään luomaan kansainvälinen verkosto ja edistämään hyvien käytäntöjen käyttöönottoa ja juurruttamista. Rakennemuutoksen hallinnan tehokkaiden toimenpiteiden ja menetelmien keräämisellä pyritään varautumaan tuleviin rakennemuutoksiin ja ennakoimaan niitä. (MariTime Hubs 2011.)

Hankkeessa tiivistetään yhteistyötä kansainvälisten rakennemuutosalueiden toimijoiden välillä. Mukana olevien Euroopan maiden rakennemuutostoi-mijoita haastatellaan tehdyistä toimenpiteistä, haasteista ja mahdollisuuksista. Kerätty tieto sekä tehtyjen toimenpiteiden onnistuneisuus ja vaikuttavuus analysoidaan ja raportoidaan. Hankkeen loppujulkaisussa, joka julkaistaan joulukuussa 2013, annetaan myös suosituksia ja esimerkkejä, joita voitaisiin soveltaa Suomessa. (MariTime Hubs 2011.)

Turun ammattikorkeakoulu toimii hankkeen hallinnoijana ja osatoteuttajana, ja kumppanina on Turun yliopiston Merenkulkualan koulutus- ja tutkimuskeskus. Hanke on osa Manner-Suomen ESR-ohjelman valtakunnallista osiota ja sen toimintalinjaa 4: jäsenvaltioiden ja alueiden välinen yhteistyö ESR-toiminnassa. Hankkeen toiminta-aika oli 16.6.2011–31.12.2013. (MariTime Hubs 2011.)

4 SOSIAALISET VAIKUTUKSET RAKENNEMUUTOKSESSA

Työ – etenkin palkkatyö – arvotetaan nyky-yhteiskunnassa korkealle. Sen lisäksi, että työn avulla yksilö saa elannon, työ jakaa ja jäsentää yhteiskunnan sekä luo järjestystä yksilön elämään. Sosiaalisesti kestävässä yhteiskunnassa työ ja siihen liittyvät institutionaaliset järjestelyt tyydyttävät yksilön tarpeet laajassa merkityksessä. Luonto ja luonnon tuotantokyky säilyvät pitkällä aikavälillä. Myös sosiaalisen oikeuden, ihmisarvon ja osallistumisen normatiiviset vaatimukset täyttyvät. (Littig & Griessler 2005 Senghaas-Knobloch 1998.)

Rakennemuutosten vaikutusten myötä sosiaali- ja terveystalvet voivat kuormittua, ja toisaalta kaupungin tai kunnan heikentynyt taloudellinen tilanne saattaa vähentää palvelutarjonnan mahdollisuuksia. Rakennemuutos vaikuttaa myös seudun muuhun elinkeinorakenteeseen. Sillä voi olla vaikutusta busisuhteeksiin, ja sitä kautta bussikuskiin työllisyyteen, päivähoitopaikkoihin rakennemuutostoimialan työntekijöiden asuttamalla alueilla, päivittäistavara-kauppoihin ja niin edelleen. Tämän vuoksi kaikkia, juuri rakennemuutoksesta johtuvia vaikutuksia, on mahdotonta arvioida.

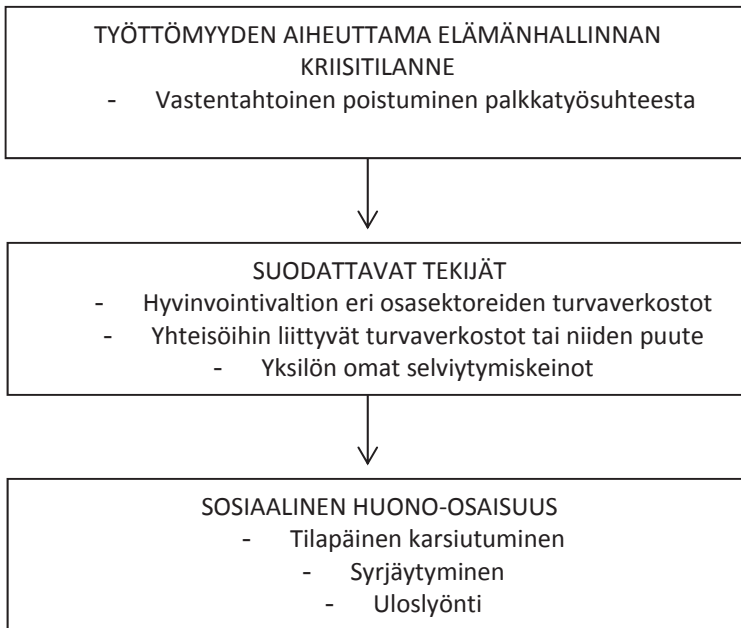
4.1. KRIISITILANTEEN VAIKUTUS HUONO-OSAISTUMISEEN

Kari Vähätalo määrittelee teoksessaan Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta (1998) työttömyyttä, huono-osaisuutta ja sen aspekteja. Vähätalon mukaan huono- ja hyväosaisuus syntyy sosiaalisesta pääomasta, joka muotoutuu talouden, valtion ja yhteisöjen kentistä (jotka Vähätalo on määritellyt tutkimuksessaan Työelämä ja yhteiskunnan muutosprosessit – paineet sosiaalipolitiikan eriytymiseen 1986). Yksilöt ja ryhmät taistelevat näillä kentillä yhteiskunnallisesta asemastaan. Huono-osaisuus jakautuu lisäksi eriasteisesti: Yksilö voi olla tilapäisesti heikoilla jollain tai joillain sosiaalisen pääoman kentillä (temporarily disordered). Hän kuitenkin pääsee jonkin

ajan kuluttua tästä normaalikentille tai uudelle kentälle eikä tarvitse välttämättä lainkaan valtion tukijärjestelmiä. Toisaalta yksilö voi olla eri vaiheissa elämäänsä syrjäytynyt (marginalized) ja huono-osainen ja kuitenkin elää välillä ”normaaliyhteiskunnassa” näiden asemien vaihdellessa. Hän tarvitsee sosiaalivaltion tukijärjestelmiä. (Vähätalo 1998, 40, 59.) Kolmas Vähätalon määrittelemä aspekti huono-osaisuudessa on yhteiskunnallisilta kentiltä uloslyödyt (”excluded”). Tämä voi tapahtua hyvinkin nopeasti, ja yksilön huono-osaisuus on pysyvä tai jatkuvasti heikentyvä elämänasema, ja siihen liittyy vakaviakin yhteiskunnallisia ja sosiaalisia ongelmia. (Vähätalo 1998, 40, 59.)

Yksilön elämänhallintaan vaikuttavat sisäiset ja ulkoiset tekijät sekä yksilön psykofyysiset kyvyt sopeutua muutostilanteeseen. Kun henkilö joutuu pitkää työraustaan maailmaan, jossa vakaa työ ja elämänmittainen työura eivät enää ole ”normaalia”, hänen elämänhallintansa muuttuu jatkuvasti uhan alla olevaksi ja se saattaa heikentyä. Tällöin huono-osaistumisprosessin uhka kasvaa. (Vähätalo 1998, 54–55.) Tämä voi ilmetä muun muassa väkivaltana, rikollisuutena, alkoholismina, itsemurhina, ja niin edelleen. Kuitenkaan ei pidä olettaa työttömyyden automaattisesti johtavan ongelmien kärjistymiseen, sillä sosiaaliset prosessit ja suodatusmekanismit ovat moninaisia, ja lyhytaikaiset työttömyyskriisit voivat olla vain helposti ylitettäviä harmejä. (Vähätalo 1998, 55–56.)

Etenkin yksilötasoinen sopeutumiskyky ja oma sosiaalinen yhteisö auttavat kriisien hallinnassa, ja yhteiskunnan tukijärjestelmät pehmentävät niitä (kuvio 1) (Vähätalo 1998, 56). Suodatusmekanismit ovat yhteydessä työttömyyden ja huono-osaisuuden psyykkisten kokemusten väliseen yhteyteen. Kun on tutkittu työttömien välittömiä psyykkisiä reaktioita ja stressitekijöitä, on työttömyyden yhteys lieviin huono-osaisuusilmiöihin ollut jokseenkin selkeä, mutta yhteys vakavampiin huono-osaisuusilmiöihin ei kovin selkeä (Vähätalo 1998, Fryerin 1972 mukaan). Suodatusmekanismit voivat vaikuttaa mahdollisen sosiaalisen huono-osaisuuden syvyyteen, ja niillä voidaan myös nähdä olevan yhteys työmarkkinoille palautumisen mahdollisuuteen ja huono-osaisuudesta irrottautumiseen. Suodattavat tekijät tarjoavat puitteet selviytymiselle ja elämänhallinnalle, mutta tällöin myös sitovat työttömän osaksi yhteiskuntansa rakennetta. (Vähätalo 1998, 65.)

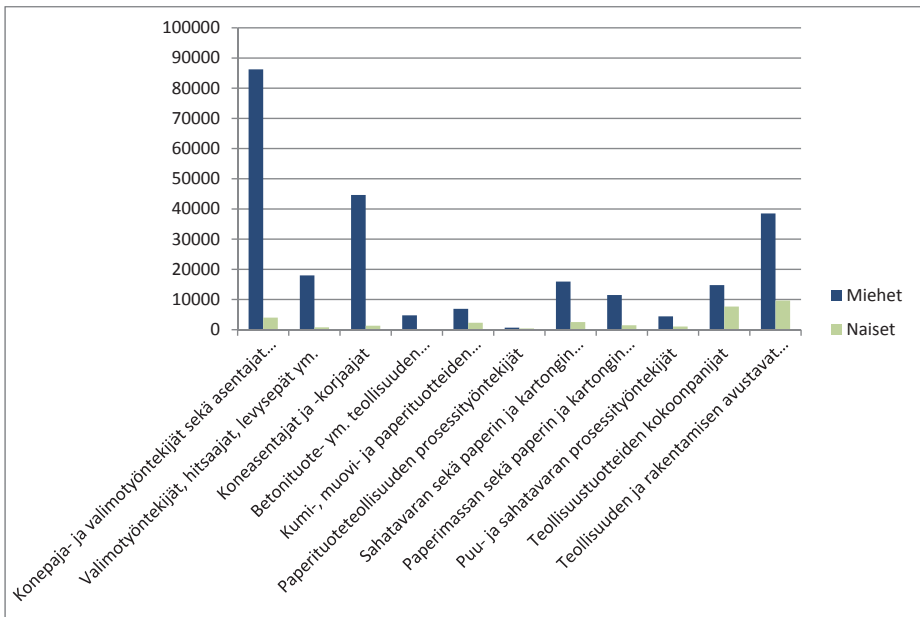

KUVIO 1. Työttömyyden vaikutusten suodatusmalli. (Vähätalo 1998, 64)

Vaikka työttömäksi joutuvalle on yhteiskunnassa rakennettu turvaverkosto, voi toimeentuloturvan hakeminen olla silti ongelmallista. Hakija joutuu kääntymään useamman viranomaisen puoleen. Järjestelmä on raskas, hakijaa työllistävä ja häntä kontrolloiva. Tämän lisäksi leimautumisen pelko estää joidenkin tukea tarvitsevien hakuprosessia etenkin pienemmillä paikkakunnilla. (Vähätalo 1998, 88–89.) Rakennemuutostilanteessa asioiden selvittelyä ja hoitamista on pyritty helpottamaan eri keinoin. Tukien riittävyys ei kuitenkaan välttämättä vastaa niiden hakijan tarpeita, ja hakija menettää pikkuhiljaa elämänhallintaansa viranomaisille: ulkoiset tahot seuraavat kulutusta ja päättävät avustuksen määrästä hallinnollisten arvojen ja päämäärien pohjalta. Tällainen toiminta voi passivoida ja alistaa aktiivistakin yksilöä. (Vähätalo 1998, 93.)

4.2. TYÖLÄISMIEHET RAKENNEMUUTOSTILANTEESSA

Teolliset ammatit ovat perinteisesti olleet, ja ovat yhä, miesvaltaisia aloja. Kuvio 2 näkee joidenkin valittujen alojen sukupuolijakautuneisuuden. Naisien osuus näissä on vähäistä, pienin ero on teollisuustuotteiden kokoonpani

KUVIO 2. Joidenkin teollisuusalojen sukupuolijakaantuneisuus. (Tilastokeskus 2010)

Vuonna 2010 noin 224 000 suomalaista oli työttömänä työnhakijana (Tilastokeskus 2011b), huomattava osa heistä myös ilman sosiaalisia suhteita, ja suurin osa nimenomaan työväenluokkaisia miehiä. (Heinonen 2006, 13–14.) Miesten työttömyysaste oli 9,1 % ja naisten 7,6 %. (Tilastokeskus 2011b.) Heinonen painottaa teoksessaan *Työläismies ahdingossa?* (2006), että joukko-työttömyys, joka on seurausta myös rakennemuutoksista, luo eriarvoisuutta ja köyhyyttä, eikä työttömyyttä tulisi enää tutkia vain taloudellisena ongelmana, vaan sosiaalisena kysymyksenä. Eritoten tämä eriarvoistuminen koskee työläismiehiä, sillä työpaikkoja häviää suuret määrät nimenomaan tuotannon alapäästä, mikä koskettaa näin ollen teollisuuden työmiehiä. (Heinonen 2006, 35–37.) Muutosprosessi Suomen työmarkkinoilla on johtanut ja johtaa yhä eriarvoistumiseen: On muotoutumassa kolmen kerroksen yhteiskunta, jossa osa menestyy (miehet, jotka pystyvät kilpailemaan kansainvälistyvässä tietoyhteiskunnassa), osa pystyy sinnittelemään (eritoten naiset hoiva- ja palvelualoilla, sekä pätkätöiden ja koulutusten välillä seilaavat) ja osa syrjäytyy. Näihin syrjäytettyihin katsotaan työmarkkinoiden ulkopuolelle joutuneet, joilla ei ole enää yhteiskunnassa yleisesti tunnustettua asemaa. Pääasiassa tässä

ryhmässä on ”perinteisiä yksinäisiä miehiä”. (Heinonen 2006, 40–42.) Iäkäiden työttömyys on jälleen nousussa, kun viime vuoteen asti heidän työllistymisensä oli kasvussa 1990-luvun lopulta lähtien. Etenkin miesten on vaikea työllistyä uudelleen yli 55-vuotiaana, ja usein työllistyminen tarkoittaa pätkätöitä. Saman ikäiset naiset työllistyvät helpommin. (Repo 2012)

Heinonen (2006) esittää, että tuotannosta syrjäytyminen voi merkitä työttömyyden kautta köyhyyttä ja ”miehisyyden” vähenemistä. Köyhyys vähentää lisäksi mahdollisuuksia osallistua maksullisiin harrastuksiin ja siten jakaa yhteiskuntaa fyysisissäkin tiloissa eri luokkiin. Sosiaalinen syrjäytyminen johtuu yleensä vastentahtoisesti palkkatyöstä pois putoamisesta, josta aiheutuu kriisi yksilön elämänhallinnassa. (Heinonen 2006, 44–45.) Etenkin kouluttamatomat, työttömäksi jääneet miehet ovat erityisessä vaarassa jäädä työmarkkinoiden ulkopuolelle oman onnensa nojaan (Suikkanen 1998 Heinosen 2006, 46–47 mukaan).

Työläismiesten kulttuuria voidaan ymmärtää suomalaisen kansanomaisen kulttuurin peruselementtien kautta: talonpoikaisuus, kollektiivisuus/yhteisöllisyys ja työkeskeisyys. Koska työ on ajateltu kunnia-asiana ja yhteisenä velvollisuutena, joukkotyöttömyys ravistelee erityisesti mieskulttuurin perusarvoja ja suomalaisen yhteiskunnan perustaa. Samalla häviävät myös jatkuvuus ja ennustettavuus, joihin on vuosikymmenten saatossa totuttu. (Heinonen 2006, 52, 55–57.) Pikkuhiljaa yhteisöllisyyden merkitys yhteiskunnassa on karissut, ja yksilön on täytynyt opetella pärjäämään omillaan, kilpailemaan muita yksilöitä vastaan. Tämä on lisännyt kitkaa perinteisen mieskulttuurin ja muuttuvan yhteiskunnan välillä, ja työstä pois tippuminen on voinut aiheuttaa kriisitilanteen ja loputtoman kierteen työttömyyden ja pätkätyön maailmassa. (Heinonen 2006, 90.) Työläismiesten maailmassa on riittänyt, kun on osannut yhden asian hyvin, kun taas tehotalouden maailmassa taitoja tulee olla useita ja niitä pitää hallita samanaikaisesti. Suurilla ikäluokilla on tietty kiinnittyminen vanhaan Suomeen, rakennettu arvostus sitä työtä kohtaan, jota he ovat tehneet. Nuorilla työttömillä sitä vastoin tätä kiinnittymistä ei ole, vaan on totuttu sosiaalivaltion turvaan, ja omia etuja on alettu vaatia pyytämisen sijaan. (Heinonen 2006, 99–101.)

5 NÄKEMYKSET RAKENNEMUUTOKSEN SOSIAALISISTA VAIKUTUKSISTA

Tässä tutkimuksessa näkemykset sosiaalisista vaikutuksista tulivat esille etenkin työttömyyden lisääntymisenä, heijastevaikutuksina koko yrityskenttään päivittäistavara kauppaa myöten sekä alueen tulojen heikkenemisenä. Salossa ja Kouvolassa kaikki vaikutukset eivät vielä tutkimushetkellä olleet näkyvillä. Täydet välittömät vaikutukset ilmenevät viiveellä. Näkemykset perustuvat syksyllä 2012 tehtyihin haastatteluihin.

5.1. SUORAT VAIKUTUKSET IHMISIIN

Suora vaikutus äkillisestä rakennemuutoksesta yksilöön on selkeimmin työttömyys ja sen sivuvaikutukset. Sosiaali- ja terveystalouden kysyntä on kasvanut kaikilla alueilla, palvelut kuormittuvat, yksilön taloudellinen tilanne kiristyy ja osa irtisanotuista syrjäytyy. Vaikutukset voivat heijastua henkilökohtaisen kriisin kautta perheen hyvinvointiin saakka. Häpeä huonosta tilanteesta voi estää avun hakemisen, on kyse sitten kriisiavusta, toimeentulotukiasioista tai velkaneuvonnasta. Rankimpina vaikutuksina itsemurhat lisääntyivät ainakin Uudessakaupungissa vaikeimpina vuosina 1990 luvun alussa. Turussa seurattiin telakoilta työttömäksi joutuneiden tilannetta eikä itsemurhia tänä aikana tilastoitu. Tätä voidaan pitää osittain toimenpiteidenkin onnistumisena.

Turun ja Kouvolankin kohdalla ilmeni, että vaikutuksia pelättiin paljon suuremmiksi kuin mitä ne lopulta olivat. Kun ennen vaikutusten kokonaisvaltaista näkymistä mukaan laskettiin arvioita heijastevaikutuksista, pelättiin kokonaisten alueiden tyhjentyä (sekä telakkatyöläisten asutaman seudun kuin paperitehdasta ympäröivän alueen) ja työttömyyslukujen nousemista korkealle pitkäksi aikaa. Kuitenkin työttömyys saatiin

melko nopeasti molemmilla seuduilla laskemaan jopa yllättävänkin hyvin. Kouvolassa 2/3 työttömäksi jääneistä on jo työllistynyt uuteen ammattiin melko nopeasti enimmäkseen alueelle tai sen läheisyyteen, sillä vaikka Kouvola on väestökato-seutua, ei tilanne lisännyt omaa piikkiään tilastoihin. Tehtaiden ympärille syntyneet alueet eivät tyhjentyneet, joskin hiljensivät hieman, ja eritoten Myllytehtaan yhteisö tiivistyi, järjesti toimintaa ja sai kansallistakin uutisointia osakseen. Osaltaan tilannetta helpotti niin Kouvolan kuin muidenkin tutkittujen alueiden osalta niiden otollinen sijainti ja kulkuyhteydet sekä työpaikkojen tai tilaajien löytymistä kohtuullisen läheltä.

Ärm-tilanteen hyvänä puolena voidaankin nähdä yhteisöllisyyden nousuminen pinnalle kriisitilanteessa. Kouvolassa Voikkaan ja Myllykosken paperitehtaiden ympärille on ajan saatossa rakentunut oma kulttuurinsa ja yhteisönsä. Etenkin Myllykosken paperitehtaan sulkemisen kohdalla kaupunginosan yhteishengen tiivistyminen oli merkittävää. ”Mylsäläiset” järjestivät Myllykoski-iltoja ja muun muassa Myllykosken Maailmannäyttelyn (Myllykoski World Expo MMXII 2012), jossa nostatettiin yhteishenkeä. Myös paikalliset yrittäjät olivat alusta asti mukana yhteistyössä. Näin osoitettiin irtisanoituille, etteivät he ole yksin tilanteensa kanssa ja saadun julkisuuden kautta pysyi itsetunto yllä. Toisaalta Voikkaan kohdalla tällaista yhteisöllisyyden tiivistymää ei ollut niin vahvasti, mikä saattoi johtua uutisen yllättävyydestä, sillä Myllykoskella tilanteesta oltiin paremmin selvillä jo ennen irtisanomisia. Haastattelussa kävi ilmi, että ennen Voikkaan tapahtumia muutokseen ei myöskään haluttu uskoa, vaan suljettiin korvat ja silmät kaikelta, mikä viittoi mahdolliseen paperiteollisuuden rakennemuutokseen.

Turussa yhteisöllisyys ei syntynyt myöskään kovin spontaanisti, mutta sitä pyrittiin vahvistamaan ja vertaistukea etsittiin aikoinaan Wärtsilästä ja Leafin makeistehtaalta irtisanoituista. Yhteishenki ja yhdessä tekeminen vahvistavat paikallisten identiteettiä, näkyvät yleisessä toimeliaisuudessa, ihmisten asenteissa ja samalla lisäävät positiivista aluetuotteen kuvaa.

Perinteisen teollisuuden rakennemuutos ravistelee eritoten noin 50-vuotiaita miehiä, joiden uhkaa syrjäytymistä työttömäksi joutumisen jälkeen on pidetty suurempana kuin naisten tai nuorten. Tämä lähtöasetelma on haasteellinen toimenpiteiden onnistumisessa, ihmisten saavutettavuudessa ja mukaan saamisessa. Esille nostettiin myös suomalaisten työorientoituneisuus ja se, miten työn ollessa osa identiteettiä suuri kolaus järkyttää yksilön perusarvoja.

Troolin projektikoordinaattori kertoikin, kuinka puolen vuoden ajan Trooliin ei tullut yhtään asiakkaita, mutta: ”yhtäkkiä tapahtu joku semmonen pienoinen ihme, ja sen jälkeen se on ollut yhtä saranoitten vinguttelua”. Projektin henkilökunta pyrki markkinoimaan toimintaa mahdollisimman laajasti, ja tällä oli vaikutusta asiaan.

Troolin² projektikoordinaattorin ja HyväVireen³ projektipäällikön haastattelussa tulivat esille myös ikäkysymykset yrityksissä ja työnhaussa. Tuotantoa tehostaakseen yrityksen irtisanomiset tapahtuvat usein iäkkäämmästä päästä. Tämä on haastateltavien mukaan asia, josta ei haluta puhua. Työn löytäminenkin on vaikeampaa, ja hakija on voinut saada kuulla olevansa ”liian vanha”. Myös hiljainen tieto jää tällöin vanhemmalle työväelle, eikä ehdi siirtyä uusille työntekijöille, mikä taas vähentää osaamista ja yrityksen vahvuutta. Uudessakaupungissa kannustettiin vaikeimpina aikoina jäämään työttömyyseläkkeelle, mikä todettiin myöhemmin huonoksi ratkaisuksi: työvoimaa ei saatu enää takaisin, ja työttömyyseläkekorvaukset ovat tulleet kalliiksi kaupungille.

Kriisitilanteet ovat rankkoja, mutta niistä opitaan myös nöyryyttä ja saadaan perspektiiviä. Jotkut irtisanotut ovat myös uskaltaneet lähteä toteuttamaan haaveitaan uudessa tilanteessa, kun turvallista ja pysyvää työsuhdetta ei enää ole. Osa on päässyt ”omalle alalleen”. Valtio on tarjonnut kannustusta luoville aloille: metallimiehiä on lähtenyt luoviinkin töihin. Myös hoiva-alalle on kannustettu, ja kuten Uudessakaupungissa oppisopimusjärjestelmän avulla sinne on myös suuntautunut ihmisiä eri aloilta. Pitkällä tähtäimellä tällaiset koulutukset ovat havaittu hyödyllisiksi ja työllistäviksi, tosin radikaalit erot palkoissa ovat hidastaneet koulutukseen hakeutumista ainakin telakkatyöläisten kohdalla. Yrityspalvelukeskuksissa on todettu, että yrittäjyyteen lähdetään nyt varovaisemmin, mutta vankemmin suunnitelmin. Yrittäjyyttä ei koeta helppona tienä, mutta epävarmoina aikoina ihmiset näkevät turvaa siinä, että ovat itse enemmän vastuussa omasta leivänsaannistaan.

2. Trooli tarjoaa apua ja tukea työnhakuun ja ammattitaidon kehittämiseen kaikille irtisanotuille tai lomautetuille henkilöille Varsinais-Suomessa. Trooli on Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen ESR-projekti.

3. HyväVire-hanke oli tapahtumia, työkykyä ylläpitävää toimintaa sekä lyhytkursseja järjestävä hanke ja se oli suunnattu erityisesti Turun seudun meriteollisuuden alojen työttömille ja lomautetuille. Hanketta rahoittivat Euroopan sosiaalirahasto sekä Turun Seudun Kehittämiskeskus.

5.2. VAIKUTUKSET YRITYSTEN JA JULKISTEN TOIMIJOIDEN KAUTTA

Tutkimuksessa tuli vahvasti esille heijastevaikutusten suuruus äkillisissä rakennemuutoksissa. Alihankkijayritykset kärsivät suurten tilaajayritysten romahtamisista päätyen joskus itsekin konkurssiin, mikä osaltaan lisää rakennemuutoksen syvyyttä. Etenkin yrityksen riippuvaisuus vain yhdestä tilaajasta lisää syklistä tilanteita ja vaikeuttaa nopeaa reagointia muutostilanteessa. Yhden tilaajan varassa toimimisen totesivat kaikki haastateltavat huonoksi menetelmäksi. Sen lisäksi, että äkillisessä rakennemuutoksessa yrityksiä on kaatunut, se on myös pakottanut yrityksiä laajentamaan toimintapohjaansa, muuttamaan ja kehittämään toimintaa ja mahdollisesti kansainvälistymään.

Koska yritysten on täytynyt muuttaa toimintaansa eri tavoin pysyäkseen pystyssä ja ollakseen vähemmän syklien heiteltävinä, myös alue on hyötynyt siitä monipuolistuvan elinkeinorakenteen ja vakaamman yritystoiminnan kautta. Tämä on tapahtunut osittain itsestään, mutta julkiset toimet myös kannustavat siihen kaikilla alueilla. Kriisi opettaa pitkäjänteisempään ja tasaisempaan toimintaan kaikilla sektoreilla. Tätä kautta alue voi paremmin ja vaikutukset tulevat myös yksilöiden hyödyksi.

5.3. YRITTÄJYYDESTÄ LÄÄKE?

Negatiivisia sosiaalisia vaikutuksia ei loppujen lopuksi ole koettu niin paljon kuin on pelätty, ainakaan niillä alueilla, joissa vaikutukset jo näkyvät. Tilanteet ovat haastavia kaikkialla, kun ihmisiä on suuri määrä kerrallaan työttömänä. Valmiiksi vaikeissa tilanteissa yksilön syrjäytyminen on todennäköisempää, etenkin kun on kyse perinteisestä teollisuudesta, joka Suomessa koskee usein yli 50-vuotiasta väestöä, jolle työ on tärkeä osa identiteettiä. Etenkin vanhemman miesväestön syrjäytymisestä kriisitilanteessa ollaan huolissaan. Yhteisöllisyys sekä yhteiskunnan tukitoimet ovat auttaneet selviytymään. Kriisin kautta on opittu nöyryyttä ja palattu maanpinnalle, ja vaikka kukaan haastateltu ei tätä rankkaa tapaa kehu, he uskovat sen antaneen perspektiiviä elämään.

Yrittäjyys nähdään hyvänä keinona vahvistaa niin yksilökohtaista kuin alueellistakin taloutta ja tilannetta, kunhan yrittäjyys ei ole pakotettua eikä väärin tai heikkoihin lähtökohtiin perustuvaa. Tilanne on pakottanut niin yrityksiä kuin julkista puoltakin monipuolistamaan toimintaa ja elinkeinorakennetta, tähtäämään pitkäjänteisempään toimintaan ja rakentamaan laajempia yhteistyöverkostoja.

6 RAKENNEMUUTOS- TOIMENPITEET JA NIIDEN VAIKUTUKSET

Toimenpiteitä on äkillisessä rakennemuutostilanteessa ja jälkihoidossa järjestetty hankemuotoisina etenkin ESR- ja EAKR- ja ärm rahoitteisina paljon. Tilanne on vaikuttanut myös jo olemassa olevien organisaatioiden, virastojen, kaupunkien, kuntien ja valtion toimiin. Toimenpiteet ovat laajemmassa mittakaavassa liittyneet kaupungin strategiaan, valtion ohjaustoimiin, kansallisiin ohjelmiin ja niin edelleen. Myös kansainvälisen mittakaavan hankkeita on, kuten MariTime Hubs hanke. Toimenpiteet ovat koskeneet suoraan irtisanottuja, heidän hyvinvointiaan, osaamistaan, muutostilanteen toimintamalleja, tai ne ovat voineet liittyä uusien yritysten perustamiseen, jo olemassa olevien yritysten toiminnan kehittämiseen tai toiminnan muuttamiseen. Myös yhteistyöverkostoja on pyritty laajentamaan, tekemään aikaa kestäviksi ja kehittämään eri toimijoiden välillä.

Taulukossa 1 on esitetty tehdyt konkreettiset toimenpiteet. Jotkut toimenpiteistä ovat olleet onnistuneempia kuin toiset, mutta kaikilla on tähdätty rakennemuutoksesta selviämiseen ja vaikutusten vähentämiseen. Toimintaa on syntynyt itsestään (kuten alhaaltapäin järjestetyt tapahtumat), siihen on kannustettu (kuten pitkäjänteiseen toimintaan panostaminen) ja sitä on tuettu rahallisesti erilaisin rahoitusinstrumentein (kuten hankkeet, koulutukset).

TAULUKKO I. *Rakennemuutoksessa tehtyjä konkreettisia toimenpiteitä.*

Suorat toimenpiteet:
Koulutukset: Uudelleen- ja täydennyskoulutukset, työvoimapolitiittiset -, yrittäjyyskoulutukset
Alhaaltapäin syntynyt yhteisöllinen toiminta ja henkinen tukeminen
Yrittäjyyteen kannustaminen: infotilaisuudet, mahdollisuuksien punninta ja arviointi
Työllistämistoimet: kaupungin työllistämistukipaketit ja -tehtävät
Työttömyysputkeen kannustaminen yli 55-v.
Julkisista palveluista informoiminen työnantajalle
Info-piste yt-tilanteessa tehtaalla: palvelujen ja tuen tarjonta (TE-keskus, ELY, yritysneuvonta)
Viranomaisen info-tilaisuudet muutostilanteissa työntekijöille (työajalla)
Kohtaamispisteet: Trooli, Salon Voimala
Rekrytointitapahtumia, työntekijä ja -antaja-lähtöisiä; osajien nostaminen esille
Työnhakuvalmennukset ja -kurssit
Pienyritysten palveleminen
Startti- ja myynti-infot
Tehdastilojen uudelleenkäyttösuunnittelu
Rahoitusinstrumentteja rakennemuutokseen, muutostilanteisiin
Erityisrahoituksella palveluita alueen yrityksille tai sijoittuville yrityksille
Julkinen toiminta:
Satsaaminen pitkäjänteiseen toimintaan
Yhteistyön kehittäminen, lisääminen ja käyttäminen toimijoiden välillä ja organisaation sisällä
Teollisuudenalan kehittämisen tukeminen
Yhteisöllisyyden elvyttäminen
Kaupungin työntekijöihin kohdistuvat toimenpiteet: vuorolomauttamiset, koulutukseen kannustaminen
Hankkeisiin panostaminen:
Trooli
Salon Voimala
Rakennemuutostoimisto
MeriOske: innovaatiopolitiikan ohjelma, rakennemuutosohjelma > hankkeet
Teollisuudenalan tutkimustoiminta
Yritysneuvontakeskukset (Potkuri, Yrityssalo)

Asiakasrekisterin kerääminen tehtaan erillispisteessä > palvelujen tarjoamisen helpottaminen
Aktiivinen monitahoinen palvelujen markkinointi
Ikääntyvien miesten ATK-taitojen lisääminen
Kulttuuri- ja liikuntatapahtumat irtisanotuille
Yritysvierailut irtisanotuille
Keskusteluryhmät
Itseohjautuva toiminta asiakkaan – irtisanotun – lähtökohdista
Yrityksiä avustavat toimenpiteet:
Työntekijöiden/avainhenkilöiden koulutukset (mm. hankkeiden avulla)
Neuvonta & yritysten kehittäminen -> uusia yrityksiä, yritysten kasvua, kansainvälistymistä, uusia työtilaisuuksia
Starttirahat, yritystuet, investointiavustukset, neuvonta

Tutkimuksessa korostui ennakoinnin merkitys. Mitä pikemmin tiedot irtisanomisista, toiminnan supistamisista tai lakkauttamisista oli välitetty ulkopuolelle, sitä pikemmin tukitoimet oli saatu liikkeelle ja sitä enemmän kriisitilannetta loivennettu. Tiedon antamista ulkopuolelle hidastivat haastateltavien mukaan pörssiyritysten toimintapolitiikka, luottamuksen puute viranomaisiin, haluttomuus nähdä tulevat muutokset ja vähäiset yhteistyö- tai kommunikaatiokanavat yrityksen ja kunnan välillä. Kaikki haastateltavat olivat myös sitä mieltä, että toimenpiteiden onnistumiseen johtivat hyvät yhteistyökumppanit ja kanavat ministeriön (lähinnä TEM:n), alueellisten toimijoiden ja yrityksen välillä. Lähes kaikki haastatellut korostivat myös positiivisen ilmapiirin ylläpidon merkittävyyttä.

6.1. IRTISANOTTUIHIN KOHDISTUVAT TOIMENPITEET

Etenkin Trooli ja HyväVire hanke Turussa sekä Salon Voimala Salossa ovat järjestäneet toimenpiteitä erityisesti rakennemuutosten kolhimille ihmisille. Hyviä käytäntöjä on siirtynyt Troolilta muun muassa Salon Voimalle, seurakunnalle ja Kemiönsaareen. Myös kansainvälisiä vierailijoita on tutustunut toimintaan.

Troolissa ja HyväVire-hankkeessa uskotaan vertaistuen olleen merkittävänä apuna syrjäytyneisyyden torjumisessa. Tätä vertaistukea telakalta irtisanoituille haettiin muun muassa Wärtsilän ja Kärämäen Leafin tehtaan irtisanoituista. Myös seurakunta on pyrkinyt tarjoamaan vertaistukea. Kouvolassa alhaaltapäin lähtenyt yhteisöllisyys toi toiminnallaan apua ja vertaistukea sitä tarvitseville. Vaikka Varsinais-Suomessa ei yhteisöllisyyttä nähdä kovin luontaisena, on sitä pyritty herättämään vertaistukitoiminnan avulla ja rekrytointimarkkinoilla. Trooli-hankkeen alussa käytettiin paljon resursseja kohderyhmien tavoittamiseen: toimijat kävivät telakan työntekijöiden asuttamalla seudulla pubeissa ja sosiaalitoimessa ja lähettivät postituksia niille, joiden osoitteet olivat tiedossa ja niin edelleen. He uskovat kaikkien kohdeasiakkaiden olevan tietoisia Troolista, joten kaikkiin mahdollisiin asiakkaisiin on saatu yhteys.

Muutosturva-asiantuntijalla on kokemusta yritysten kriisitilanteista ja niissä toimimisesta. Yt-neuvottelujen ollessa ajankohtaisia työnantaja on itsekin usein vaikeassa tilanteessa ja irtisanottavien tukitoimia ei välttämättä osata ajatella tai yrityksellä ei ole varaa järjestää niitä. Tiedon jakaminen julkisista palveluista auttaa, ja mikäli työnantaja ei järjestä onnistunutta tiedonkulkua työntekijöille, voivat vaikutukset yksilöön olla pahemmat. Irtisanottu ei aina tiedä, mistä löytää apua, ei kenties edes tunnista omia avuntarpeitaan ja voi joutua selviämään – tai yrittämään selvitä – kriisitilanteesta yksin. Yritys voi jakaa tiedon julkisista palveluista työntekijöilleen ajoissa; tällöin yksilö pystyy valmistautumaan tilanteeseen hyvissä ajoin eikä lamaannu työttömyyden alkaessa. Herkimpien henkinen tasapaino voi alkaa järkkäyä jo ennen irtisanomisia epävarmassa tilanteessa, eikä näitä avuntarvitsijoita välttämättä tunnisteta ajoissa. Usein viranomaiselta tuleva informaatio voidaan ottaa helpommin vastaan kuin jos se saataisiin työnantajalta, joka on irtisanoja ja työntekijän mielessä mahdollisesti tilanteen aiheuttaja. Toisaalta taas esimerkiksi Troolin asiakaskyselyyn vastanneista 90 % toivoi vastaavaa toimintaa jossain muualla kuin virastolaitoksissa. Tämä osoittaa, että vahva viranomaisleima ei ole välttämättä hyväksi toiminnan onnistumiselle.

Työnantajaa kannustetaan järjestämään erillisiä toimenpiteitä irtisanottaville. Etenkin suuret yritykset voivat nähdä tämän yhteiskuntavastuun kantamisena tai positiivisen yrityskuvan ylläpitämisenä. Yritys voi myös helpommin palkata tulevaisuudessa samoja osaavia työntekijöitä, kun ihmisille ei jää katkera maku irtisanomistilanteesta. Pk-yrityksillä ei välttämättä

ole lainkaan taloudellista mahdollisuutta järjestää toimia, joista tulee li-
säkustannuksia. Erilliset julkisen toimen tukemat tai järjestämät infotilai-
suudet työpaikoilla koettiin hyväksi käytännöksi, joka vähentää negatiivisia
vaikutuksia. Suurissa irtisanomisissa infopiste työpaikalla auttoi työnteki-
jöitä käsittelemään asiaa, se toimi henkisen tuen pisteenä, mutta myös tu-
levaisuuden suunnittelun apuna, jossa mietitään yrittäjyyttä, kouluttautu-
mista, työnhakua, ja niin edelleen. Tällaisen pisteen avulla työntekijöiden:

- katseet saatiin suunnattua tulevaisuuteen
- peruspalvelut voitiin järjestää porrastetusti, jolloin vähennettiin vi-
rastolaitosten ja niiden työntekijöiden hetkittäistä kuormitusta ja
jonotusaikojen aiheuttamaa turhautumista
- koulutuksiin ja työhön hakuja saatiin porrastettua
- tavoitettavuus oli kunnossa töiden loppumisen jälkeenkin, eikä re-
sursseja tarvinnut käyttää heidän etsimiseen.

Merkittävää on ihmisen vireyden ylläpito työttömyydessä. Trooli ja siellä jär-
jestetty toiminta sekä HyväVire tuotiin useasti esille yrityspalvelukeskusten
haastatteluissa. Ihmisen pitäminen aktiivisena ylläpitää myös hänen työkyky-
ään ja helpottaa työelämää palaamista.

Koulutukset ovat yksi oleellisimpia rakennemuutoksen sosiaalisten vaikutus-
ten ehkäisemistä auttavia toimenpiteitä. Työntekijöiden kouluttaminen lisää
yrityksen kilpailukykyä; irtisanottavien ja sanottujen täydennys- ja uudel-
leenkouluttaminen parantaa työllisyysmahdollisuuksia ja säännöllinen toi-
minta pitää ihmisen aktiivisena ja sosiaalisissa tilanteissa.

Koulutusorganisaatiot yhteistyössä rakennemuutostoimijoiden kanssa ovat
voineet helpottaa koulutukseen hakeutumista. Erityisesti rakennemuutosalan
irtisanotuille on voitu myös räätälöidä erikseen sopivia työvoimapoliittisia
koulutuksia: meriteollisuudessa tämä on tarkoittanut erilaisia metallialan kou-
lutuksia. On järjestetty myös työnhaku- ja CV:n teko -kurseja erityisesti vä-
littöminä, erillisinä rakennemuutostoimenpiteinä, jolloin irtisanottavat eivät
kuormita julkisia palveluita muiden työttömien kanssa samaan aikaan. Meri-
teollisuuden irtisanotuille yli 50-vuotiaille miehille on kohdistettu myös ATK-
kurseja, jotka ovat parantaneet heidän työn ja tiedonhakutaitojaan. Koulu-
tustilaisuuksia on järjestetty myös hankkeiden kautta.

Aktiivisuuden ylläpito on ollut myös erilaisia tapahtumia ja niihin osallistumista. Tapahtumista on tiedotettu asiakasta tai lähestytty asiassa puolisoa, ja sitä kautta pyritty innostamaan mukaan toimintaan. Osaltaan tapahtumat pitävät yksilöä vireänä ja osaltaan sillä sitoutetaan hänet mukaan toimintaan ja voidaan sen myötä puhua myös työnhakuun liittyvistä asioista ja palveluista. Jo se, että saadaan ihmiset liikkeelle, esimerkiksi aamukahville tai kavereita tapaamaan Trooliin tai vastaavaan konkreettiseen kohtaamispaikkaan, voi auttaa yksilöä arjessa; on paikka mihin mennä. Troolin haastattelussa kävi ilmi myös, että säännöllisimpiä tilan käyttäjiä ovat olleet ”eläkeläisryhmät”, joihin heitä ei työelämä enää kosketa. Troolin ja HyväVireen työntekijät sekä palvelujen käyttäjät ovat olleet tyytyväisiä toimintaan ja arvioineet sen onnistuneeksi. Turun Sanomien mielipidekirjoituksessa Troolin asiakas kehuu toimintaa ja näkee työn arvokkaana (Vuotinen 2012, 28). Ihmisiä on palautunut telakalle työkykyisinä, joten toimenpiteiden voidaan nähdä onnistuneen tavoitteessaan.

Ihmisiä on pidetty aktiivisina myös erilaisin tukityöllistämismuodoin, osin keinotekoisestikin. Uusikaupunki työllisti irtisanottuja aikoinaan puhtaanapitotoimiin, jolloin yli 500 päivää työttömänä olleet pestattiin siivouspartioihin. Turun kaupunki taas varasi sadalle entiselle telakkatyöläiselle työllistämistukipaikan, jolloin organisaation eri pisteisiin sijoitettiin laivanrakentajia ilmastointitehtävistä puutarhahommiin ja työnjohtoon. Osaaminen hyödynnettiin ja työnjohtajat olivat haluttuja myös yrityksissä.

Yrityksillä on erilaisia tukipaketteja työttömäksi jääville. Yrityssalo näkee paketit passivoivina samoin kuin muutosturvatoiminnan. Kun alueella menee huonosti, työttömän etuihin keskittyvä toiminta ei kannusta yksilöä työnhakuun, vaan se lähinnä kohdistaa katseet työttömyyteen. Rahalliset tukipaketit taas voivat passivoida irtisanotun elämään rahoilla, kunnes ne loppuvat, jolloin työnhakutilanteeseen voi olla vaikeaa lähteä. Tuki voi yhtenä suurena summana vaikuttaa riittävän pidempään kuin se riittääkään, ja haastatellut korostavat, että raha on ylimääräistä vain heille, jotka tekevät lisäksi palkkatyötä.

Salossa eivät toimenpiteiden vaikutukset, kuten eivät myöskään rakennemuutoksen vaikutukset, vielä tutkimushetkellä näkyneet täysin, mutta ihmiset ovat aktivoituneet, hakeneet koulutuksiin ja käyttäneet palveluita, joten alkuvaihetta pidetään onnistuneena. Kouvolassakaan toimien onnistumisastetta ei voida vielä kunnolla arvioida, sillä jälkihoito on kesken.

6.2. YRITYKSET MUKANA YHTEISTYÖSSÄ

Rakennemuutoksen hallinta on lähtenyt usein liikkeelle TEM:in, alueellisten toimijoitten ja usein myös yrityksen yhteistyöllä. Kaikki toimijat pitivät tärkeänä sitä, että yritys on mukana toimenpiteissä: tällöin saadaan tehokkaimmin toimittua ja siirrettyä tietoa ja apua ihmisille. Parhaiten toimenpiteet onnistuivat, kun yritys jo ennen irtisanomisia antoi työntekijöilleen informaatiota ja käytti hyväkseen TE-toimiston tarjoamia palveluita paikan päällä (tätä mieltä oli etenkin muutosturva-asiantuntija). Hyväksi on havaittu myös erillinen infotiski yrityksessä, jossa annetaan julkisen hallinnon palvelua, ohjeistetaan ihmistä peruskäytännön asioissa ja tuetaan yksilöä henkisesti. Infotiskillä töitä tehnyt kertoo: ”isois irtisanomistilanteis muistaa ite, ku on ollu paikalla, et se on enemmänki ollu se ensimmäiset viikot lähinnä sitä nessupaketin esilleottamista” (Varsinais-Suomen muutosturva-asiantuntija 6.11.2012). Alkujärkytyksen jälkeen ihmisiä aletaan opastaa käytännön asioista, uudelleen-koulutuksesta, työhausta ja mahdollisesti yrittäjyydestä. Yhteistyö on helpottanut myös infotilaisuuksien järjestämistä. Informaatio on saatu eteenpäin, kun tiedotus on voitu hoitaa työajalla ja työpaikalla. Näin ihmisten mahdollinen katkeruus ja pettymys eivät ole estäneet tiedon saantia ja toimiminen työttömyysaikana on helpottunut. Tällainen paikanpäälle meneminen ja yhdestä pisteestä palvelujen tarjoaminen tuli esille hyvänä käytäntönä etenkin muutosturva-asiantuntijan, Troolin, HyväVireen ja Yrityssalon toimijoiden haastatteluissa.

Työllistymistä ja alueen voimistamista on lähestytty myös tyhjäksi jäävien tilojen ja tyhjenevien alueiden uudelleenkäytön ja mahdollisuuksien kautta. Kouvolassa tiloja vuokrataan pienille ja keskisuurille yrityksille, suurempia-kin yrityksiä on houkuteltu mukaan. Tehdasalueiden vetovoiman lisäämistä suunnitellaan myös niiden idyllisyyden ja kulttuurihistorian kautta. Uudessa-kaupungissa alueelle tuleva soijatehdas lisää työllisyyttä ja alueen toimintoja, vaikka tehdas ei olemassa oleviin rakennuksiin synnykään.

6.3. JULKISEN SEKTORIN TOIMINTA

Aikoinaan Uudessakaupungissa ja nyt Salossa kaupungit ovat joutuneet lomauttamaan työntekijöitään vaikean taloudellisen tilanteensa vuoksi. Uudessakaupungissa käytettiin myös vuorolomauttamista, jolloin voitiin pitää

keskeiset palvelut käytössä vähemmällä teholla. Lomautukset heijastuvat palvelujen käyttäjiin ja vaikutukset voivat näkyä pitkänkin ajan kuluttua. Yrityspalvelukeskuksen päällikkö painottaakin, että tärkeintä vaikeina aikoina on huolehtia heistä, jotka eivät pysty huolehtimaan itsestään, kuten lapsista ja vanhuksista. Terveillä aikuisilla on paremmat edellytykset päästä takaisin jaloilleen.

Muutosturva-asiantuntijan haastattelussa käsiteltiin heidän työnsä vaikutusmahdollisuuksia muutostilanteessa. Eritoten kävi ilmi, että julkiselle puolelle tieto yt-neuvotteluista tulee usein liian myöhään. Tämä vaikeuttaa tukitoimenpiteiden tehokkuutta ja toimivuutta, kun tilanteeseen ei voida enää vaikuttaa parhaalla mahdollisella tavalla. Toiminta on silloin enemmänkin jälkihoitoa. Mitä aiemmin tieto on tullut työhallinnolle ja muille toimijoille, sitä paremmin yritys on voinut hyötyä tukitoimista ja sitä paremmin vaikutusten alaiset ihmiset ovat selvinneet tilanteesta, niin henkilökohtaisen valmistautumisen ansiosta kuin myös järjestetyn toiminnan ansiosta. Työnantajajärjestöt tekevät suhdannebarometrejä, joilla seurataan tilanteen kehittymistä, mutta tukea ei voida järjestää ennen kuin tietoa on tarpeeksi.

Työ- ja elinkeinohallinnolla ja ELY-keskuksilla on rahoitusinstrumentteja muun muassa Yrityssuomen kautta (Tekes, Finnvera, jne.), joilla voidaan auttaa yrityksiä vaikeissa tilanteissa. Hanketoimintaa käytetään paljon ELY:n kanssa yhteistyössä erilaisten rakennemuutosrahastojen ja ESR-, EAKR-rahoitusten puitteissa, mutta nämäkin ovat yleensä tapahtumien jälkihoitoa. Esimerkiksi Trooli oli tällainen. Kun toiminta on saatu käytäntöön, helpottuu sen jatkaminen. Salossa ja Kouvolassa ärm-toimenpiteitä oli kohtalaisen helppoa jatkaa, kun uusia lakkauttamispäätöksiä on tullut. Olemassa olevat mallit myös helpottavat tulevaa toimintaa, vaikkakin muutama haastateltava toi esille tilanteiden jatkuvan muuttumisen ja mallien toistettavuuden ristiriidan. Joitain käytäntöjä voidaan hyödyntää myöhemminkin, mutta jokainen tilanne tulee silti arvioida erikseen.

Kaupungit ja kunnat tukevat myös strategisesti alueiden elinkeinorakenteen monipuolista kasvua ja alueiden vetovoiman lisäämistä erilaisin keinoin. Kouvolassa tämä tarkoittaa entisten teollisuusalueiden suunnittelemista uusista lähtökohdista asumiskäyttöön sekä puurakentamisen ja bioenergian tukemista. Lähes jokaisen haastateltavan kohdalla korostui myös positiivisen ilmapiirin ylläpidon tärkeä merkitys.

Yrityspalvelukeskukset osaltaan tukevat monipuolisen pk-yrityskannan syntyä alueilla ja toimivaa yritystoiminnan kasvua. Potkurista kerrotaan, että palvelun avulla perustetuista yrityksistä noin 75 % on yhä toiminnassa neljän toimintavuoden jälkeen, kun kaiken kaikkiaan Suomessa perustetuista yrityksistä vastaava luku on noin 55 %. Vuosittain Potkurin avulla perustetaan noin 850 yritystä. Toiminnan laatua parantaa yksilökohtainen ja perinpohjainen palvelu sekä toiminnan asiakasarvioinnit. Myös palvelujen maksuttomuus ja laaja yhteistyöverkosto yhden katon alla lisäävät toimivuutta.

6.4. ENNAKOINNILLA JA YHTEISTYÖLLÄ NEGATIIVISIA VAIKUTUKSIA VASTAAN

Ennakoinnin ja yhteistyön merkitys korostui kaikessa ärm-toiminnassa. Kun verkosto on hyvä ja ottaa kaikki sektorit mukaan, syntyy pohja luottamukselle, joka edistää toimien onnistumista. Verkosto auttaa myös palvelujen tarjoamista irtisanotuille; yhden luukun periaatetta kannatettiin laajasti, sillä tällöin yksilön toimiminen tilanteessa helpottuu ja virastojen kuormittaminen vähenee. Vaikeimmat tilanteet ovat olleet, jos tieto ei ole liikkunut yrityksestä ennen yt-ilmoituksia, eikä tilanteeseen ole osattu valmistautua. Myös epäselvät vastuualueet ovat heikentäneet toimenpiteiden liikkeellelähtöä.

Positiivisen ilmapiirin ylläpitäminen koko kaupungin mittakaavassa edistää kehittymistä ja onnistumista. Tärkeimpänä sosiaalisena toimenpiteenä nähdään vireyden ylläpito, jolloin yritetään minimoida irtisanotun kotiin jääminen ja passivoituminen. Näin pidetään ihmisen hyvinvointia ja osaamista yllä, ja mahdollistetaan helpompi palaaminen työelämään. Yrityksen kannalta toimenpiteiden järjestäminen on yhteiskuntavastuun kantamista ja positiivisen yrityskuvan ylläpitoa, mikä auttaa tulevaisuudessa työntekijöiden palkkaamista.

7 RAKENNEMUUTOSTOIMIJOIDEN NÄKEMYSTEN YHTENEVÄISYYDET MUUTOKSEN HALLINNASTA

Haastateltavilla oli hyvin samansuuntaiset näkemykset rakennemuutoksen ja toimenpiteiden sosiaalisista vaikutuksista teollisuuden alasta riippumatta. Sosiaalista hyvinvointia käsiteltiin lähinnä taloudellisen näkökulman kautta joko suorana vaikutuksena tulotasoon tai välillisesti kunnan palvelujen heikkenemisenä verotulojen laskiessa sekä sosiaali- ja terveystalouden kysynnän lisääntymisenä. Erityisesti suoraan yritysten kanssa työskentelevät mittasivat sosiaalisia vaikutuksia talouden kautta. Troolin ja HyväVireen haastattelussa sosiaalista kestävyyttä yksilön kannalta käytiin tarkemmin läpi. Kulttuurin merkitys tuli esille jonkin verran näissä haastatteluissa, mutta eritoten Kouvolan kehityspäällikkö pohti muutosten merkitystä alueiden yhteisöjen kulttuurille. Kaikki toimijat näkivät yhteisöllisyyden merkityksellisenä tekijänä muutostilanteessa. Useampi haastateltava näki alueensa pienuuden (Salon, Kouvolan ja Turun kohdalla) helpottavan yhteistyötä ja toimijaverkoston rakentamista sujuvaksi. Yhteistyöverkostoja oli rakennettu kattavammiksi kaikkialla ja niitä pyritään vahvistamaan myös tulevaisuudessa.

Ennakointia korostettiin kaikissa haastatteluissa. Kuitenkin Yrityssalosta huomautettiin, ettei varautumista pidä liioitella, jottei toimintaympäristö halvaannu tai yritysten kasvua jarrutella. Positiivinen ilmapiiri on tärkeää kaikilla paikkakunnilla, negatiivisen ajattelun ei uskota vievän asioita eteenpäin. Positiivinen ilmapiiri voi olla helpompi ylläpitää, jos tilanne ei näytä lohduttomalta. Kouvolan kehityspäällikkö huomautti, että tilanne on täysin eri Kemijärvellä, jossa muita toimijoita ei ole lähietäisyydellä. Alihankkijat eivät näin ollen pysty niin yksinkertaisesti hankkimaan uusia tilaajia, eivätkä kaikki irtisanotut löydä työtä välttämättä aivan läheltä.

Yrityspalvelukeskuksissa nostettiin esille ihmisen omaan aktiivisuuteen luottaminen, kun taas Troolissa ihmisiä yritettiin tavoittaa mahdollisimman aktiivisesti. Palveluissa on tietysti eronsa, kun on kyse yrittäjäksi ryhtymisestä ja

tukitoimien tarjoamisesta eikä näitä voi suoraan verrata. Yrityspalvelukeskusten toiminnassa on nähtävissä eroja siinä, kuinka paljon ihmiselle asetetaan vastuuta omasta itsestään. Eroa on myös käsityksessä ihmisten kyvystä nousta jaloilleen kriisistä. Irtisanotut ovat toisaalta selvinneet kriiseistä odotettua paremmin, mutta toisaalta toimenpiteillä on pystytty ehkäisemään syvempiä kriisejä ja vakavia vaikutuksia. Oli silti kyse yritysneuvonnasta tai palvelupisteen toimijoista, kaikki ärm-toimijat uskoivat toimenpiteiden jonkinlaiseen onnistumiseen, vaikka tiedostettiin myös, ettei kaikista toimenpiteistä ole aina saatu haluttua tulosta. Toimia on voitu myös kehittää ja muuttaa ajan mittaan arviointien perusteella.

Eroavaisuuksia löytyi myös näkemyksissä tukitoimista. Muutosturva nähdään toisaalta passivoivana toimenpiteenä, kun keskitytään huomioimaan työttömän saamia etuja. Muutosturva on tehty kannattamaan työstä työhön ajatusta, mutta Salossa nähdään, että alueella, jolla on vaikea työllisyystilanne muutosturvatoimet eivät toimi tarkoitettulla tavalla. Muutosturva-asiantuntija taas uskoo toimenpiteiden tuovan turvaa irtisanottaville kriisitilanteessa. Kummatkin toimijat silti kokevat ihmisen aktiivisuuden ylläpidon tärkeänä.

8 NYKYTILA JA TULEVAISUUDENNÄKYMÄT

Tässä tutkimuksessa sekä rakennemuutoksen hallinnan ja siitä toipumisen että tulevaisuuden mahdollisuuksien kannalta tärkeiksi tekijöiksi nousivat vienti, monipuolinen elinkeinorakenne, osaamisen säilyminen, sijainti, tukielementit kuten koulutus, rahoitus ja tutkimus, ihmisten kokonaisvaltainen tukeminen muutostilanteessa, yksilön kasvava vastuu omasta toimeentulosta. Haasteina nähtiin työttömyyden kasvu jo valmiiksi haastavassa tilanteessa, alan ja teknologian lyhyt historia alueella sekä lisääntyvä halpatyövoiman käyttö, työn siirtyminen halvemmän tuotannon maihin ja eläköitymisen tuomat haasteet.

Uusi liiketoiminta, uudet yritykset ja vanhojen yritysten kasvun lisääminen nähtiin yhtenä rakennemuutoksen hallinnan keinona. Innovatiivisuus, uudenlaiset ratkaisut ja luovuuden hyödyntäminen rakennemuutoksen hallinnassa nousivat myös esille. Vanhojen teollisuuden tuotteiden ja materiaalien jalostaminen uuteen käyttötarkoitukseen tarjoaa mahdollisuuksia. Myös vahvojen alojen, kuten sosiaali- ja terveystalouden houkuttelevuutta lisäämällä voidaan ratkaista sosiaalisia haasteita.

Haasteet halutaan kääntää tulevaisuuden mahdollisuuksiksi. Yhdistetään uutta ja vanhaa ja haetaan vahvuuksia sitä kautta. Yhteistyö eri toimijoiden välillä on vahvistunut, mikä on tärkeää muutoksen hallinnassa.

Rakennemuutos-sana mietitytti joitakin haastateltavia. Tilanteen määrittely on vaikeaa, kun yhtä aikaa on käynnissä useampi muutos globaalillakin tasolla. Meriteollisuudessa ylikuormittuneen tilanteen hiljeneminen ei välttämättä sinänsä johdu rakennemuutoksesta, mutta sen osuminen taloudellisesti heikkenevään aikaan heijastevaikutuksineen voi synnyttää äkillisen rakennemuutostilanteen. Äkillinen rakennemuutos meriteollisuuden osalta nähdään melko pitkälti tasaantuneena tai tasaantuvana. Sen sijaan rakennemuutoksen lähes kaikki haastateltavat näkevät pysyvänä olotilana tasaisen ja vakaan tilanteen ollessa historiaa.

Muutos on nykymaailmassa pysyvää. Äkillisten rakennemuutosten toimenpiteisiin tulee silti panostaa, jotta kehitys on positiivista ja alue pysyy veto-voimaisena ja pystyy tarjoamaan palveluita. Lähes kaikki haastatellut pitivät maantieteellistä sijaintiaan hyvänä, eikä kukaan pitänyt sitä jarruttavana tekijänä. Tulevaisuudessa on kaikilla haasteita eritoten julkisen talouden, lisääntyvän työttömyyden ja globalisaation tuomien muutosten kanssa. Tulevaisuus nähdään silti kohtalaisen positiivisena, mutta uusia mahdollisuuksia tulee kartoittaa ja kehittää ja yrityksiä ja kansainvälistä vientiä tukea.

9 RAKENNEMUUTOKSEN SEURAUKSET JA TUKITOIMENPITEET

Sosiaaliset vaikutukset nähtiin pitkälti välittöminä seurauksina: työttömyytinä, alueiden hiljenemisenä ja sosiaali- ja terveyspalvelutarpeen kasvuna, mikä voidaan tulkita lisääntyvinä sosiaalisina ongelmina ja pahoinvointina. Vaikutusten nähtiin ulottuvan perheisiin, kaupungin työntekijöihin ja heidän asiakkaisiinsa.

Vastausten perusteella äkilliset rakennemuutokset eivät ole kovin paljon vähentäneet yksilön mahdollisuutta hyvään elämään. Yksilölle pyritään luomaan mahdollisuuksia koulutuksiin, järjestämään toimintaa vapaa-aikana ja ylläpitämään työssä syntyneitä sosiaalisia suhteita. Tässä on toimijoiden näkemysten mukaan suurilta osin onnistuttu. Myös palkkatyön merkitys yksilölle työorientoituneessa yhteiskunnassamme tiedostetaan. Esille nousi paljon yli 50-vuotiaiden miesten työttömyyden haastavuus. Näiden irtisanottujen, perinteisen alan työntekijöiden työidentiteettiä voitiin muun muassa kohtaa-
mispisteissä jonkin verran hyödyntää; yksilöt saatiin mukaan, kun paikassa pystyi tapaamaan työkavereitaan, keskustelemaan teollisuuden tilasta ja etsimään uutta työtä.

Suuren joukon jouduttua yllättäen työttömäksi löytyy joukosta kaikkiin K. Vähätalon (1998) määrittelemiin huono-osaisuuden asemiin sijoittuvia. Osa löytää uuden työn, perustaa yrityksen tai ryhtyy elämässään johonkin muuhun (temporarily disengaged). Osa voi palata joksikin aikaa siihen työttömän, mahdollisesti huono-osaisen asemaan, jossa oli ennen työllistymistään (marginalized), kun taas osa ei löydä työtä tai koulutusta, ja hänen asemansa voi heiketä pähteiden tai sosiaalisen tyhjiön vuoksi (excluded). Sosiaalinen yhteisö, jonka Vähätalo laskee yhdeksi kolmesta yhteiskunnallisen aseman kentästä, syntyy perinteisessä teollisuusammattissa usein ”työporukoista”. Ne rakentuvat tiettyssä tilassa ja tilanteessa, ja kun tämä romahtaa,

voi olla vaikeaa pitää yhteisöä enää koossa. Osalla on muitakin sosiaalisia yhteisöjä tai asemia, mutta eritoten heillä, joilla ei ole, ja mahdollisesti heidän perheillään, heikentyy asema ainakin kahdella kentällä: talouden ja yhteisöjen. Tällöin on tärkeää luoda tila, jossa nämä työyhteisöt voivat edelleen kokoontua. Myös tähän tarpeeseen vastaa muun muassa Trooli ja Salon Voimala.

Kouvolan tapauksessa käsiteltiin vaikutusta tehdasalueiden kulttuuriin ja yhteisöihin. Tämän voisi ulottaa myös muihin käsiteltyihin teollisuuden aloihin, eritoten meriteollisuuteen, jolla on pitkä historia Suomessa. Paperiteollisuuspaikkakunnalla kulttuuri on selkeämmin rakentunut tehtaiden ympärille muodostaen omanlaisensa kulttuurin ja ympäristön pienillekin paikkakunnille. Tehtaan läsnäolo on tuonut turvaa nuorille työnhakijoille ja identiteetti on rakentunut osittain työn kautta. Tämä näkyy siinä yhteisöllisyyden nousussa, joka seurasi Myllykosken paperitehtaan lopettamista. Meriteollisuus on keskittynyt tällä hetkellä suuremmille paikkakunnille Suomessa, joten teollisuuden alan yhteisöllisyys ei ole niin tiiviisti paikkaan sidottua.

Kun sosiaalista kestävyyttä lähestytään kolmen indikaattoriryhmän kautta (Littig & Griessler 2005, 75), havaitaan, että etenkin ensimmäisen ryhmän indikaattorit tulevat vahvasti esille rakennemuutoksessa ja ne otetaan huomioon myös toimenpiteissä. Tähän ryhmään kuuluvat muun muassa tulot, köyhyys, tuloerot, työttömyys, koulutus ja terveys. Sen sijaan sosiaalinen oikeuden- ja johdonmukaisuus jäävät hieman vähemmälle huomiolle, vaikkakin tasa-arvoiseen opiskelumahdollisuuteen pyritään, ja sopeutuminen sosiaalisiin verkostoihin liittyy irtisanottujen aktivoimiseen. Myös asenteisiin pyritään vaikuttamaan, jotta työttömyyttä ei koettaisi nöyryyttävänä tilanteena, vaan vaikeassa paikassa uskallettaisiin hakea apua.

Yksilöt ovat päässeet huomattavan nopeasti uuteen vaiheeseen elämässään, vaikka ennakoarvioinnissa on pelätty pahempaa. Tähän on vaikuttanut yksilön sopeutumiskyky ja sosiaalisen yhteisön apu kriisien hallinnassa. Asenne suodattavia, yhteiskunnan tarjoamia selviytymistukia kohtaan tulee esiin joisain haastatteluissa. Pelätään yksilöiden liiallista sitoutumista tukirakenteisiin, työttömyysetuuksiin ja irtisanomispaketteihin, mikä vaikeuttaa työmarkkinoille palaamista. Myös irtisanottavien aktivoiminen tähtää siihen, ettei yksilö ajaudu liikaa huono-osaisen rooliin.

Muutos on maailmassa pysyvä tila. Äkillisten rakennemuutosten toimenpiteisiin tulee silti panostaa, jotta kehitys on positiivista ja alue pysyy veto-voimaisena ja pystyy tarjoamaan palveluita. Lähes kaikki haastatellut pitivät maantieteellistä sijaintiaan hyvänä, eikä kukaan pitänyt sitä jarruttavana tekijänä. Tulevaisuudessa on kaikilla haasteita eritoten julkisen talouden, lisääntyvän työttömyyden ja globalisaation tuomien muutosten kanssa. Tulevaisuus nähdään silti kohtalaisen positiivisena, mutta uusia mahdollisuuksia tulee kartoittaa ja kehittää ja yrityksiä ja kansainvälistä vientiä tukea.

LÄHTEET

ELY 2012. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Varsinais-Suomen työllisyyskatsaus 10/2012.

Heinonen, J. 2006. Työläismies ahdingossa? Kolme miessukupolvea rakennemuutosten Suomessa. Yliopistopaino, Helsinki 2006.

Hytönen, J.; Mella, I. & Pousi, A. 2011 TEM-analyyseja 37/2011. Äkillisen rakennemuutoksen alueet 2007-2011. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.1, 5.

Koistinen, O. 2011. UPM sulkee Myllykosken tehtaan ja vähentää Suomessa 645 ihmistä.

Helsingin Sanomat 31.8.2011.

Kouvolan kaupungin talousarvioesitys 2013. Tiedote 23.10.2012. Kouvolan kaupungin johtajan talousarvioesitys 2013 ja taloussuunnitelma vuosille 2013–2015.

Kouvolan kaupungin Talousarvio 2011. Kouvolan kaupungin talousarvio 2012 ja taloussuunnitelma 2012–2014 (2–3).

Kouvolan kaupunki 2012. Tietoa Kouvolasta. Viitattu 28.11.2012. <http://www.kouvola.fi/index/aikuisvaestolle/tietoakouvolasta.html>

Littig, B., & Griessler, E. 2005 Social sustainability: a catchword between political pragmatism and social theory, *International Journal of Sustainable Development*, 8:½, 2005, 71–72, 75.

MariTime Hubs -hanke 2011. Hankesuunnitelma.

Meriteollisuus ry 2012. Viitattu 20.9.2012. <http://www.meriteollisuus.fi/Meriteollisuus>

Mäkitalo J. & Paasivirta A. 2011. Äkillisen rakennemuutoksen hoitomallin kehittyminen työ- ja elinkeinoministeriössä. *Työpoliittinen Aikakauskirja*. 2/2011, 72, 84.

Potkuri 2012. Viitattu 11.10.2012 <http://www.potkuri.fi>

Repo, P. 2012. Iäkkäitä lentää taas kortistoon. Helsingin Sanomat 5.12.2012. Kotimaa A5.

Salon Kaupunki 2011. Rakennemuutoksen taustaa. Viitattu 29.2.2012. <http://www.salo.fi/elinkeinotjatyoelama/rakennemuutos/>

STT 2011. Kouvola osasi varautua Myllykosken lakkautukseen. Helsingin Sanomat 31.8.2011.

TEM 2012. Työ- ja elinkeinoministeriö. Uutiskirje 1.3.2012. Viitattu 24.10.2012. https://www.tem.fi/index.phtml?105654_m=105660&s=4844

TEM 2012. Työ- ja elinkeinoministeriö. Äkillisen rakennemuutoksen alueet ja varuskuntien lakkauttamisesta johtuvat tukialueet. Viitattu 29.10.2012. <http://www.tem.fi/rakennemuutos>

Tilastokeskus 2010. Työllinen työvoima ammattiryhmän (AML 2010), sukupuolen ja iän mukaan 2010. Viitattu 5.12.2012. http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=061_tyokay_tau_161&path=../database/StatFin/vrm/tyokay/&lang=3&multilang=fi

Tilastokeskus 2011b. Vuoden 2010 työllisyys ja työttömyys edellisvuoden tasolla. Viitattu 4.1.2013. http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2010/tyti_2010_2011-02-15_tie_001_fi.html

Trooli 2012. Viitattu 11.10.2012 <http://www.turunte-toimisto.fi/trooli>

Vesikansa, J. 2007. Tehdas kuoli, työ jatkuu. Suomen Kuvalehti 10/2007, 34–36.

Vuotinen, E. 2012. Erään lomautetun tarina. Turun Sanomat 17.2.2012, Mieli-pide, 28.

Vähätalo K. 1998. Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Tammer-Paino, Tampere 1998

Yrityssalo Oy 2012. Viitattu 28.11.2012 <http://www.yrityssalo.fi/>

Haastattelut

Varsinais-Suomen Ely-keskus:

Trooli-hanke (2010–2011), projektikoordinaattori Eija Erlamo

Hyvä Vire -hanke (2010–2011), projektipäällikkö Sanna Forslund

Varsinais-Suomen Ely-keskus & Turun seudun kehittämiskeskus:

Turun seudun yrityspalvelukeskus Potkuri, yritysasiain Markku Määttä ja keskuksen päällikkö Timo Metsä-Tokila

Varsinais-Suomen TE-toimisto

Muutosturva-asiantuntija Heli Rantakare

Uusikaupunki: Sosiaali- ja terveystoimi

Sosiaali- ja terveystoimen johtaja Helvi Heiniö

Salon kaupunki:

Yrittäjyyden palvelukeskus Yrityssalo Oy, projektipäällikkö Tommi Virtanen ja palvelupäällikkö Juha Metsänoja

Kouvolan kaupunki: Kaupunkikehitys

Kaupungin kehityspäällikkö Harri Kivelä

Tekes: Arvobusiness/Innobusiness-hanke

Projektikoordinaattori Tapio Väistö

Koneteknologiakeskus Turku Oy, Varsinais-Suomen Osaamiskeskus: Meriklusteriohjelma

Ohjelmanjohtaja Mervi Pitkänen ja Varsinais-Suomen Osaamiskeskuksen ohjelmapäällikkö

Juha Valtanen